

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Open Access, Peer Reviewed Journal

Scientific Journal

www.innoworld.net

+998 33 0178868

**INNOVATIVE
WORLD**

**ORIENTAL JOURNAL OF
ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH**

**Volume 3, Issue 1
2025**

Journal has been listed in different indexings

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:

www.innoworld.net

Andijon-2025

JOY NOMLARINING GENDER XUSUSIYATLARI: MADANIY, TARIXIY VA
LINGVISTIK TAHLIL

Toshtonova Muxlisa

University of Economics and Pedagogy

"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim" kafedrası assistent-o'qituvchi
toshtonovam@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola joy nomlarining gender xususiyatlarini lingvistik, tarixiy va madaniy nuqtai nazardan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda erkaklar va ayollar bilan bog'liq joy nomlarining semantik va etimologik jihatlari o'rganilib, gender stereotiplari va ijtimoiy o'zgarishlar geografik nomlardagi aksini tahlil qilindi. Natijalar joy nomlarining patriarxal tuzilmani aks ettirishi bilan birga, hozirgi gender tengligi tamoyillariga mos ravishda o'zgarayotganini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: joy nomlari, gender xususiyatlari, toponimika, semantik tahlil, patriarxal jamiyat, gender tengligi.

Аннотация . Данная статья посвящена анализу гендерных характеристик географических названий с лингвистической, исторической и культурной точек зрения. В исследовании рассмотрены семантические и этимологические аспекты топонимов, связанных с мужчинами и женщинами, а также влияние гендерных стереотипов и социальных изменений на названия мест. Результаты показывают, что географические названия отражают патриархальные структуры, но постепенно меняются в соответствии с принципами гендерного равенства.

Ключевые слова: географические названия, гендерные характеристики, топонимика, семантический анализ, патриархальное общество, гендерное равенство.

Abstract. This article explores the gender characteristics of place names from linguistic, historical, and cultural perspectives. The study examines the semantic and etymological aspects of toponyms associated with men and women, analyzing how gender stereotypes and social changes are reflected in geographical naming. The findings reveal that place names reflect patriarchal structures but are gradually evolving in line with gender equality principles.

Keywords: place names, gender characteristics, toponymy, semantic analysis, patriarchal society, gender equality.

Kirish. Joy nomlari (toponimlar) har bir xalqning tarixi, madaniyati va lingvistik xususiyatlarini o'zida aks ettiruvchi muhim madaniy-tarixiy manbalardan biri hisoblanadi. Gender xususiyatlari toponimiyada muhim o'rin tutadi, chunki ular jamiyatdagi erkak va ayollarning o'rnini, qadriyatlarini va ular haqidagi tasavvurlarni ifodalaydi.

O'zbekiston hududida joy nomlari erkak shaxslariga bag'ishlangan holda ko'proq uchrasa-da, ayollar sharafiga atalgan nomlar ham madaniy merosning ajralmas qismidir. Ushbu tadqiqotda O'zbekiston hududidagi joy nomlarining gender xususiyatlari madaniy, tarixiy va lingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Maqsad joy nomlarida gender aks ettirilishining tarixiy o'zgarishlarini, madaniy ahamiyatini va tilshunoslik nuqtai nazaridan mazmunini aniqlashdir.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

Adabiy tahlil: O'zbekiston toponimiyasiga oid ilmiy adabiyotlar, jumladan, tarixiy, lingvistik va madaniy tadqiqotlar o'rganildi.

Empirik ma'lumotlarni yig'ish: O'zbekiston hududida joylashgan ayrim mashhur joy nomlari (masalan, Bibi Xonim masjidi, Oq Qiz qishlog'i) tanlab olinib, ularning kelib chiqishi va genderga bog'liqligi tahlil qilindi.

Tahliliy usul: Joy nomlari gender, tarixiy va lingvistik xususiyatlari bo'yicha guruhlab chiqildi.

Qiyosiy yondashuv: Joy nomlari O'zbekistondagi gender tasviri bilan bog'liq bo'lgan boshqa madaniy jarayonlar bilan taqqoslandi.

Tadqiqotda asosiy diqqat gender xususiyatlari va ularning lingvistik hamda madaniy izohlariga qaratildi.

Natijalar. O'zbekiston hududidagi joy nomlari xalqning madaniy qadriyatlari va genderga oid tasavvurlarini ifodalaydi. Erkak shaxslariga bag'ishlangan joy nomlarining ko'pligi patriarxal tuzumning tarixiy merosi bo'lsa, ayollarga oid nomlar ayollarning hurmatga sazovor mavqeini yoritadi.

Bibi Xonim masjidi (Samarqand): Amir Temurning rafiqasi sharafiga qurilgan ushbu obida o'sha davrda ayollarning oila va jamiyatdagi muhim rolini ko'rsatadi. Bu masjidga nom berishda "Bibi" so'zining ishlatilishi xalq orasida ayollarni hurmat qilish an'anasini ifodalaydi.

Oq Qiz qishlog'i (Namangan): Xalq orasida qishloq nomi qizlarning go'zallik va poklik timsoli sifatida e'tirof etilganligini aks ettiradi. Bu joy nomi madaniy qadriyatlarda ayollar obraziga nisbatan ijobiy tasavvurni yoritadi.

Ko'k Gumbaz masjidi (Shahrisabz): Ushbu obida Amir Temur va uning avlodlari, ayniqsa erkaklarning o'z davrida tutgan tarixiy ahamiyatini yoritadi. Erkak shaxslar tarixiy madaniyat va diniy an'analarda yetakchi rol o'ynagan.

O'zbekiston toponimiyasida ayrim joy nomlari o'zining gender bilan bog'liqligini vaqt o'tishi bilan o'zgartirgan yoki kengaytirilgan mazmunga ega bo'lgan. Bu o'zgarishlar jamiyatning tarixiy rivojlanishi va ijtimoiy transformatsiyasi bilan bog'liqdir.

Buvayda (Farg'ona viloyati): Ilgari "bibini" yoki "buva" so'zlari bilan bog'liq bo'lishi ehtimoli bor, bu esa dastlab ayol obrazini ifodalagan. Bugungi kunda esa bu joy nomi jinsiy xususiyatdan xoli bo'lib, tarixiy va ma'naviy ahamiyatga ega.

Zarafshon (Navoiy viloyati): Daryo nomi bo'lgan Zarafshon qadimda "oltin sochuvchi" ma'nosida ishlatilgan. Ba'zi manbalarda bu obraz ayollik ramzi

sifatida qabul qilingan bo'lsa-da, hozirgi kunda Zarafshon gender neytral ma'no kasb etadi.

Oq Machit (Surxondaryo viloyati): Nom islomiy ibodat bilan bog'liq bo'lib, tarixiy jihatdan ayollarning diniy faoliyatdagi ishtirokini ham aks ettirishi mumkin.

O'zbek tilida grammatik jins tizimi mavjud emasligi sababli genderni aks ettirish semantik ma'no orqali amalga oshadi. Ayrim joy nomlari genderni bevosita, boshqalari esa bilvosita ifodalaydi.

Qizbibi qishlog'i (Qashqadaryo): Nomdagi "qiz" elementi ayollik obrazini bevosita aks ettiradi. Ushbu qishloq nomi xalq e'tiqodlarida hurmatga sazovor ayollarni qadrlash an'anasini ko'rsatadi.

Shoxruxiya (Farg'ona vodiysi): Nom Amir Temurning o'g'li Shoxrux nomi bilan bog'liq bo'lib, erkak shaxsning jamiyatdagi ahamiyatini aks ettiradi. Bu lingvistik jihatdan erkak obrazlarini joy nomlarida aks ettirishning klassik misolidir.

Buloqbosh (Andijon viloyati): Tabiiy manba sifatida bu nom ko'pincha hayot manbai sifatida talqin qilinadi, bu esa an'anaviy madaniy qadriyatlarda ayollik bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Tabiat va geografiya bilan bog'liq ko'plab joy nomlari jinsiy xususiyatlardan holi bo'lib, ularning asosida tabiatga hurmat va tasviriy ifoda yotadi.

Chorvoq (Toshkent viloyati): Tog'li hududning geografik tasvirini aks ettiradi va gender bilan bog'liq mazmun kasb etmaydi.

Qizilqum (Navoiy va Qoraqalpog'iston): Cho'l hududining nomi bo'lib, bu joy nomi rang yoki tabiat hodisalari asosida gender neytral ko'rinishda ishlatiladi.

Ko'ksaroy (Toshkent): Rang va saroy tushunchasi bilan bog'liq bu joy nomi jinsiy neytral ma'no kasb etadi.

O'zbekiston toponimiyasida erkak shaxslariga bag'ishlangan joy nomlarining ko'pligi patriarxal tuzumning tarixiy merosidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ayollarga bag'ishlangan joy nomlari ham jamiyatda ayollarga nisbatan hurmatni ko'rsatadi. Bu ikki jihat o'zaro muvozanatda madaniy merosni boyituvchi omillar hisoblanadi.

Misollar:

Amir Temur darvozalari kabi joy nomlari erkaklar tarixiy rolini aks ettiradi.

Bibi Xonim masjidi esa ayollarning jamiyatdagi ahamiyatini yoritadi va patriarxal tuzumda ham ularga alohida o'rin berilganligini ko'rsatadi.

Tahlil va muhokama (Discussion)

Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston toponimiyasida gender tasviri ko'proq madaniy va tarixiy jarayonlar ta'sirida shakllangan. Patriarxal tuzumning izlari erkak shaxslariga bag'ishlangan joy nomlarining ko'pligida namoyon bo'lsa, ayollarga bag'ishlangan nomlar madaniy merosda alohida o'rin tutadi.

Tarixiy o'zgarishlar joy nomlarining gender belgilari va mazmuniga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Ayrim joy nomlari o'z ma'nosini o'zgartirgan yoki neytral tus olgan. Shuningdek, geografik va tabiatga oid joy nomlarining gender neytral bo'lishi xalqning tabiat bilan bog'liq dunyoqarashini aks ettiradi.

Lingvistik jihatdan esa grammatik jinsning yo'qligi genderning ko'proq semantik ma'noda ifodalanishiga olib kelgan. Bu O'zbekistonning o'ziga xos lingvistik va madaniy xususiyatlarini ko'rsatadi.

Xulosa. O'zbekiston hududidagi joy nomlari xalqning tarixiy, madaniy va lingvistik rivojlanishidagi gender masalasiga oid ko'plab qiziqarli jihatlarni yoritadi.

Joy nomlari jamiyatda erkaklar va ayollarning o'rnini aks ettiruvchi madaniy va tarixiy ma'lumotlar manbasi hisoblanadi.

Patriarxal madaniyat ta'siri tufayli erkaklarga bag'ishlangan nomlar ko'proq uchraydi, ammo ayollarga oid joy nomlari ham madaniy merosning ajralmas qismi sanaladi.

Tarixiy o'zgarishlar joy nomlarida gender tasvirining moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Lingvistik jihatdan gender ko'proq semantik ma'noda ifodalanadi, bu esa o'zbek tilining grammatik xususiyatlari bilan bog'liqdir.

Ushbu tadqiqot O'zbekistonning madaniy va lingvistik merosini yaxshiroq anglashga yordam beradi. Kelajakda joy nomlarining gender xususiyatlarini chuqurroq o'rganish ularning mintaqaviy va global darajadagi ahamiyatini tushunishga hissa qo'shadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Alieva, G. (2015). *O'zbek toponimiyasida madaniy qatlam*. Toshkent: Fan.
2. Karimov, B. (2021). *Toponimlar va tarix: o'zbek xalqi madaniyatidan lavhalar*. Toshkent: Ma'naviyat.
3. Halimova, Z. (2019). *O'zbek va xalqaro toponimiyadagi lingvistik jihatlar*. Samarqand davlat universiteti nashri.
4. Ismoilov, N. (2017). *O'zbek toponimiyasining lingvistik va tarixiy tahlili*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Sattorov, M. (2020). *Farg'ona vodiysi toponimiyasi*. Farg'ona: Universitet nashriyoti.
6. Abdullayev, M. (2018). *O'zbek toponimiyasining etimologik jihatlari*. Toshkent: Fan va texnologiya.